ВІДГУК

опонента завідувача кафедри фінансів і кредиту
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця,
доктора економічних наук, професора
ЖУРАВЛЬОВОЇ Ірини Вікторівни
на дисертацію **БІЛЯК Юлії Вікторівни** на тему:
«Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
з наукової спеціальності 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний етап розвитку економіки відзначається стрімким зростанням невизначеності, турбулентності та конфліктогенності бізнес-середовища, що особливо гостро позначається на аграрному секторі – стратегічно важливій ланці національної економіки та системи забезпечення продовольчої безпеки країни. Діяльність суб'єктів господарювання аграрного сектору відбувається в умовах суттєво підвищених фінансових ризиків, обмеженого доступу до капіталу, логістичних та енергетичних бар'єрів, інституційних дисбалансів, майнових і конкурентних конфліктів, що значно ускладнює збереження фінансової стійкості, платоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств. Аграрний сектор України, що формує суттєву частку ВВП та валютних надходжень, забезпечує зайнятість мільйонів осіб, зазнав потужного удару від повномасштабної війни, енергетичного терору, блокади експортних шляхів, різкого зростання вартості ресурсів та рейдерських загроз.

У таких умовах фінансова безпека суб'єктів господарювання перестає бути лише характеристикою поточного фінансового стану й трансформується в комплексну економічну категорію, яка відображає здатність суб'єктів господарювання своєчасно виявляти загрози, нейтралізувати дестабілізуючі фактори, адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища та забезпечувати довгостроковий сталий розвиток. Традиційні наукові моделі та інструменти управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання, сформовані без урахування специфіки окремих галузей і здебільшого не адаптовані до реалій економічних конфліктів, що суттєво знижує їхню

дієвість у середовищі з високим рівнем невизначеності та загроз. Саме тому суб'єкти господарювання в аграрному секторі, які одночасно зазнають тиску зовнішніх факторів – військові дії, санкції, цінова нестабільність – та внутрішніх чинників – майнові суперечки, дефіцит кредитних ресурсів, енергетична вразливість – потребують принципово нового осмислення сутності фінансової безпеки, механізмів її захисту та інструментів убезпечення саме в умовах конфліктного середовища.

Незважаючи на значний обсяг наукових праць з фінансової безпеки підприємств, стан наукової розробки цієї проблематики залишається недостатньо опрацьованим. Комплексні роботи, які б поєднували теоретичне обґрунтування, методологію оцінки, емпіричну діагностику фінансової безпеки аграрних підприємств України та розроблення стратегічних інструментів її посилення саме в умовах тривалих економічних конфліктів, практично відсутні. Недостатньо розробленими залишаються питання інтеграції інструментів фінансового аналізу, ризик-менеджменту та економічної конфліктології, формування адаптивних механізмів управління фінансовою безпекою з урахуванням галузевої специфіки аграрного виробництва, різноманітності форм господарювання та диференціації ресурсного потенціалу підприємств.

Особливої актуальності тема набуває в умовах воєнних, економічних та інституційних потрясінь, коли фінансова нестійкість окремих суб'єктів господарювання переростає в системні загрози для розвитку територіальних громад, функціонування аграрних ринків і забезпечення продовольчої безпеки держави.

Дисертація виконана у відповідності до стратегічних орієнтирів державної політики, визначених Постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні» за пріоритетним напрямом прогнозування актуальних викликів і загроз розвитку економіки та її галузей на середньо- та довгострокову перспективи. До таких моделей і методів належить інструментарій щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору, який також формує

науково-методологічну основу для підвищення стійкості всієї економічної системи України до майбутніх гібридних шоків. Актуальність посилюється необхідністю адаптації українського аграрного сектору до європейських стандартів фінансової стійкості, вимог Green Deal та реалій післявоєнного відновлення. Розроблення теоретичних засад, методологічного інструментарію та стратегічних напрямів посилення фінансової безпеки аграрних підприємств в умовах економічних конфліктів дозволить не лише суттєво зменшити втрати, а й забезпечити стійкість і конкурентоспроможність галузі в середньо- та довгостроковій перспективі. У цьому контексті наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичних механізмів посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів є своєчасним, науково значущим і практично затребуваним, що визначає актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та її відповідність сучасним потребам розвитку аграрної економіки й системи економічної безпеки держави.

Теоретична цінність та прикладна спрямованість дисертації визначається її зв'язком з тематикою науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема тем: «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (№ 0123U101944), де здобувачкою обґрунтовано фінансові механізми підтримки циркулярної біоекономіки та підвищення фінансової безпеки аграрних суб'єктів господарювання, запропоновано методологічні підходи до програм фінансової підтримки сільського і рибного господарства, а також науково обґрунтовано засади розвитку «зелених» фінансових інструментів, зокрема системи «зелених» кредитів і «зелених» облігацій для підтримки проєктів сталого розвитку; «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (№ 0120U102110), у рамках якої запропоновано підходи, методи та інструменти формування ефективного механізму сталого розвитку аграрного сектору з акцентом на посилення економічних і фінансових основ розвитку сільських територій, врегулювання економічних конфліктів та розвиток кооперації й партнерської взаємодії між суб'єктами господарювання;

«Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (№ 0122U001643), в межах якої здобувачкою сформовано практичні рекомендації з антикризового фінансового убезпечення, розроблено механізми фінансового забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва та запропоновано підходи до врегулювання економічних конфліктів у сільському й рибному господарстві в умовах кризових ситуацій.

Таким чином, наведені аргументи свідчать про органічний зв'язок теми дисертації з стратегічними орієнтирами державної політики, науковими дослідженнями, підтверджують її актуальність, наукову і прикладну цінність, важливість завдань, які вирішені у дисертації, зацікавленість суб'єктів господарювання у результатах дослідження з метою прикладного використання.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені в дисертації, відзначаються високим ступенем обґрунтованості та достовірності, а також пройшли належну апробацію. У процесі роботи над дисертацією Біляк Юлією Вікторівною було використано класичне та новітнє теоретико-методологічне підґрунтя управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання, наукові публікації закордонних і вітчизняних дослідників за проблематикою роботи. Про глибину та ґрунтовність опрацювання літератури свідчить значна кількість джерел, наведених у списку літератури. Серед них представлені як фундаментальні монографічні видання, так і найновіші публікації в провідних періодичних виданнях, що індексуються у найбільш авторитетних міжнародних наукометричних базах даних і визнаних фахівцями.

Для досягнення результатів, що мають наукову новизну, теоретичну та практичну цінність для розвитку теорії і методології фінансової безпеки, для удосконалення механізмів управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів Біляк Юлією Вікторівною у роботі було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання.

Для узагальнення теоретичних і методичних положень у роботі застосовано широкий спектр загальнонаукових методів. Зокрема, методи

аналізу та синтезу використано для дослідження сутності фінансової безпеки та економічних конфліктів (с. 51–54, с. 58–64, с. 71–75). Шляхом аналізу виокремлено ключові складові процесу фінансового убезпечення – ідентифікація загроз, оцінювання, вибір стратегії, реалізація заходів, моніторинг, а синтез дозволив сформувати цілісну концепцію механізмів фінансового убезпечення як безперервного управлінського процесу (с. 100, с. 101–102).

Методи індукції та дедукції застосовано при формуванні класифікації економічних конфліктів і обґрунтуванні механізмів фінансового убезпечення. Зокрема, індуктивний підхід використано для узагальнення емпіричних проявів конфліктів у аграрному секторі та їх групування у 10 ключових груп і 23 підгрупи (с. 81, с. 316), тоді як дедуктивний підхід забезпечив перехід від загальних теоретичних положень фінансової безпеки до обґрунтування конкретних механізмів її забезпечення – одноосібного, інтеграційного, преференційного – та стратегічних рішень (с. 101–104, с. 125–129, с. 274–275).

Абстрактно-логічні прийоми застосовано для теоретичного узагальнення категоріального апарату дослідження, формування авторських визначень (с. 54, с. 64–65, с. 98–99), а також для побудови логіки взаємозв’язків між економічними конфліктами, фінансовими ризиками та результатами діяльності суб’єктів господарювання. Саме цей підхід дозволив обґрунтувати процесний характер фінансового убезпечення та визначити його місце у системі управління підприємством (с. 64–65).

Методи аналогії та порівняння використано для виявлення відмінностей і спільних рис між різними підходами до оцінювання фінансової безпеки (с. 120–123, с. 129), механізмами її забезпечення та моделями фінансової поведінки (с. 101, с. 274–276, с. 281–282, с. 283–284, с. 286). Зокрема, порівняльний аналіз дозволив встановити специфіку застосування різних критеріїв фінансового убезпечення – ефективність, ліквідність, фінансова стійкість (с. 281–282, с. 284, с. 286), а також обґрунтувати доцільність використання системи індикаторів для діагностики рівня фінансової безпеки (с. 119–121, с. 129, с. 254–255, с. 279). Метод аналогії застосовано при адаптації загальноекономічних підходів до управління ризиками та конфліктами до специфіки аграрного сектору (с. 301). Застосування зазначених методів у комплексі забезпечило системність дослідження, обґрунтованість отриманих

результатів і можливість формування практично орієнтованих рекомендацій щодо посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах економічних конфліктів.

Під час аналітичних досліджень діяльності аграрних підприємств України Біляк Юлією Вікторівною використано методи порівняльного аналізу, середніх і відносних величин, коефіцієнтного та індексного аналізу. Методи порівняльного аналізу, середніх і відносних величин застосовано для виявлення відмінностей у результативності господарювання підприємств різних розмірів і форм та оцінювання структурних зрушень в аграрному секторі, для узагальнення масивів статистичних даних, визначення типових характеристик розвитку галузі та оцінювання динаміки фінансово-економічних показників, а також для оцінювання проявів асиметричної конкуренції (с. 174, с. 179, с. 183–184, с. 194–195, с. 197–198, с. 192–195, с. 210–211, с. 249); коефіцієнтний аналіз – для оцінювання рівня фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, ділової активності та ефективності використання капіталу аграрних суб'єктів господарювання (с. 200–201, с. 203–205, с. 208, с. 240–241); структурний аналіз – для виявлення впливу окремих факторів на фінансове убезпечення (с. 215, с. 217, с. 220–222, с. 224, с. 226–227, с. 229, с. 232–233, с. 237–238); індексний аналіз – для дослідження динаміки змін фінансових показників, виявлення впливу окремих факторів на фінансове убезпечення результати господарювання та оцінювання структурних зрушень в аграрному секторі (с 237, с. 240–241, с. 244, с. 246, с. 248). Застосування зазначених методів дало змогу комплексно оцінити вплив економічних конфліктів і асиметричної конкуренції на фінансову безпеку аграрних підприємств та обґрунтувати напрями її зміцнення.

При формуванні стратегічних напрямів посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в аграрній сфері використано комплекс економіко-статистичних і економіко-математичних методів, кожен з яких забезпечив вирішення окремих аналітичних і прикладних завдань дослідження. Зокрема, методи статистичних групувань застосовано для систематизації досліджуваних аграрних підприємств за ключовими характеристиками (масштаб діяльності, майновий стан, фінансова стійкість, платоспроможність, ділова активність, фінансові результати, тощо) з метою виявлення відмінностей у підходах

до забезпечення фінансової безпеки (с. 255–256, с. 259, с. 261, с. 264, с. 266, с. 374–377).

Метод відстані від еталону на основі евклідових відстаней використано для розрахунку комплексного показника фінансової безпеки, що дозволило оцінити рівень наближеності кожного підприємства до умовно оптимального (еталонного) стану за сукупністю критеріїв ефективності, фінансової стійкості та ліквідності (с. 268–270).

Кластерний аналіз застосовано для типологізації підприємств за рівнем фінансової безпеки та моделями фінансової поведінки, що дало змогу виокремити однорідні групи суб'єктів господарювання та сформувати диференційовані стратегічні підходи до їх фінансового убезпечення (с. 269, с. 271–272).

Методи дисперсійного аналізу використано для визначення ступеня варіативності показників фінансової безпеки та оцінювання їхньої інформативності, що дозволило ідентифікувати найбільш чутливі індикатори як ключові драйвери змін і відібрати репрезентативну систему показників для подальшого моделювання (с. 272–273).

Розрахунково-конструктивний метод застосовано для побудови альтернативних варіантів стратегій фінансового убезпечення та обґрунтування пріоритетів фінансової поведінки підприємств залежно від обраного критерію (ефективність, фінансова стійкість або ліквідність) (с. 277–280, с. 282, с. 284, с. 286).

Кореляційно-регресійний аналіз використано для виявлення та кількісного оцінювання взаємозв'язків між показниками фінансової безпеки та факторними ознаками, побудови багатофакторних моделей (ефективності, фінансової стійкості, ліквідності), а також визначення сили та напряму впливу окремих чинників на результуючі показники (с. 277–286).

Оптимізаційне моделювання застосовано для розроблення раціональних параметрів фінансової поведінки та структури ресурсів підприємств з урахуванням суперечливого впливу факторів і необхідності досягнення цільових критеріїв фінансової безпеки в умовах економічних конфліктів (с. 295–304).

Комплексне використання зазначених методів дозволило обґрунтувати диференційовані стратегічні напрями фінансового убезпечення аграрних підприємств, враховуючи їхню типологію, варіативність умов господарювання та множинність критеріїв досягнення фінансової безпеки.

Для обґрунтування підходів до вдосконалення інструментарію фінансового убезпечення та врегулювання економічних конфліктів в аграрній сфері застосовано якісні та прогностичні методи дослідження. Зокрема, метод Case Study використано для поглибленого аналізу конкретних випадків економічних конфліктів, як-то земельних спорів, рейдерських атак, конфліктів із контрагентами, екологічних протиріч, енергетичних ризиків з метою виявлення причин їх виникнення, механізмів розвитку та фінансових наслідків для суб'єктів господарювання (с. 145–147, с. 320–323, с. 331–332, с. 363–366).

Моніторинг та аналіз медіа й публічної інформації дали змогу систематизувати фактичні дані щодо поширення рейдерських практик, змін у законодавчому середовищі, функціонування державних реєстрів, реалізації енергетичних проєктів у сфері відновлюваних джерел енергії та виявити тенденції розвитку конфліктних процесів (с. 147, с. 318–323, с. 326–327, с. 331–332, с. 354, с. 363–365).

Сценарний метод застосовано для моделювання можливих варіантів розвитку економічних конфліктів і їх впливу на фінансову безпеку аграрних підприємств в умовах воєнних, політичних та енергетичних ризиків, а також для формування альтернативних стратегій реагування (с. 148, с. 386, с. 389–393).

Методи екстраполяції використано для прогнозування подальшої динаміки загроз фінансовій безпеці, оцінювання потенційних фінансових втрат і визначення перспектив розвитку інструментів убезпечення з урахуванням виявлених тенденцій (с. 148, с. 355–356).

Застосування зазначених методів забезпечило глибоке емпіричне обґрунтування запропонованих підходів до вдосконалення внутрішніх і зовнішніх інструментів фінансового захисту, зокрема у сфері протидії рейдерству, удосконалення правового регулювання та розвитку енергетичної незалежності аграрного сектору.

Графічний метод застосовано для візуалізації результатів дисертаційного дослідження.

Інформаційну базу дисертації сформували нормативні документи з питань забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, офіційні статистичні дані з баз Державної служби статистики України, НБУ, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, Світового банку, дані звітності, оприлюднені на офіційних сайтах підприємств, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, публікації періодичних видань, в тому числі ті, що включені до міжнародних наукометричних баз.

Якість використаних статистичних даних відповідає вимогам застосованих методів у дослідженні за такими критеріями, як достатня кількість об'єктів і точок спостереження, повнота охоплення всіх ключових аспектів досліджуваних явищ і процесів. Це свідчить про надійність і адекватність обраних методів та їх реалізації, а також підтверджує практичну цінність наукових результатів, винесених на захист. Застосовані методи дослідження точно відповідають об'єкту та предмету дисертації. Вони коректно реалізовані з урахуванням обсягу та якості первинних даних, що забезпечує отримання достовірних результатів.

Для оброблення інформації, аналізу даних, візуалізації наукових зв'язків та узагальнення отриманих результатів використано сучасні багатофункціональні інструменти Microsoft Excel та Statistica, вибір яких зумовлений їх високою аналітичною потужністю, універсальністю та широкими можливостями статистичної обробки даних. Застосування цих програмних продуктів дозволило забезпечити точність розрахунків, автоматизацію аналітичних процедур, оброблення значних масивів інформації, а також наочне представлення результатів у вигляді таблиць, графіків і моделей. Крім того, їх використання сприяло підвищенню обґрунтованості отриманих висновків, відтворюваності результатів дослідження та ефективності інтерпретації складних фінансових процесів. Завдяки цьому Біляк Юлії Вікторівні вдалося реалізувати складні аналітичні процедури та зробити вагомий особистий внесок у розвиток теорії та методології управління фінансовою безпекою в умовах економічних конфліктів з урахуванням галузевих особливостей аграрного сектору.

Таким чином, комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а також використаних в дисертації програмних засобів є досить

широким і різноманітним. Це дає підстави охарактеризувати дисертацію Біляк Юлії Вікторівни як методологічно глибоку наукову працю, що робить суттєвий внесок у розвиток провідних теорій і концепцій фінансової науки.

Отже, наведені аргументи підтверджують наукову достовірність, обґрунтованість і повноту викладених у дисертації положень, висновків та практичних рекомендацій. Вони свідчать про високий рівень наукової та практичної значущості проведеного дослідження.

3. Наукова новизна і достовірність отриманих результатів. У дисертації Біляк Юлії Вікторівни вирішена важлива наукова проблема щодо обґрунтування науково-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій з фінансового убезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах врегулювання економічних конфліктів. Отримані результати становлять наукову новизну як для теорії, так і для методології посилення фінансової безпеки в умовах економічних конфліктів. Основні положення наукової новизни можливо охарактеризувати таким чином.

Зокрема, Біляк Юлією Вікторівною науково обґрунтовано концептуальні підходи до розкриття сутності фінансової безпеки шляхом уточнення змісту категорії «фінансове убезпечення» як управлінського процесу, що охоплює ідентифікацію та оцінювання фінансових загроз в умовах економічних конфліктів, вибір оптимальної стратегії фінансової безпеки, розроблення і реалізацію комплексу відповідних заходів, а також формування системи моніторингу й контролю за виконанням управлінських рішень у цій сфері, що дало змогу уніфікувати підходи до управління фінансовою безпекою, підвищити логічну узгодженість управлінських процедур та обґрунтованість стратегічних і тактичних рішень у умовах підвищеної невизначеності (с. 48–56).

Здобувачка вперше запропонувала узагальнену класифікацію ключових економічних конфліктів, що ґрунтується на виокремленні десяти базових груп, зокрема пов'язаних із використанням природно-ресурсного потенціалу, альтернативними напрямами залучення земельних та інших аграрних ресурсів і виробничих потужностей, застосуванням ГМО, міжнародною торгівлею, а також взаємодією між контрагентами та партнерами (с. 80–89). До систематизації також віднесено еколого-економічні, майнові, енергетичні, трудові та конкурентні конфлікти, що формує науково-методологічне

й аналітичне підґрунтя для дослідження їх впливу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання аграрного сектору.

Вперше Біляк Юлією Вікторівною згенеровано науково-методологічні основи та практичні підходи щодо моделювання фінансової поведінки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів з урахуванням різних критеріїв фінансового убезпечення (с. 277–282). Авторкою запропоновано три стохастичні моделі, які відображають залежність рівня фінансової безпеки від основних факторів за критеріями ефективності, фінансової стійкості та ліквідності (с. 281–282, с. 284, с. 286). Ці моделі доповнено описовими конструкціями, що забезпечує комплексне представлення взаємозв'язків. Запропонований підхід суттєво розширює інструментарій для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сферах операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств. Розроблений методичний інструментарій дозволяє формалізувати вплив ключових детермінант на фінансову безпеку, а також забезпечує гнучку адаптацію фінансової поведінки аграрних суб'єктів до умов економічних конфліктів залежно від обраного пріоритетного критерію її підтримки.

В ході виконаних досліджень авторкою розроблено та обґрунтовано методичний підхід до виявлення й аналізу економічних конфліктів, що базується на структурованому дев'ятиетапному алгоритмі аналізу в поєднанні з набором спеціалізованого оціночного інструментарію: Case Study з включенням елементів інтерв'ювання, експертне оцінювання, моніторинг і аналіз медіа та відкритої публічної інформації, сценарне моделювання, аналіз чутливості, стрес-тестування (с. 148–150). Така комбінація забезпечує всебічність і комплексність дослідження, дає змогу чітко визначити основні версії подій та позиції сторін конфлікту, а також оцінити можливі наслідки конфліктних ситуацій залежно від різних варіантів управлінських рішень і стратегій поведінки учасників. У результаті сформовано комплексний інструментарій, який дозволяє системно проводити ідентифікацію економічних конфліктів, їх кількісну та якісну оцінку, а також прогнозувати вплив на фінансову безпеку суб'єктів господарювання.

Високим рівнем прикладної цінності відзначається положення наукової новизни, що стосується обґрунтування інструментарію та процедури відбору

найбільш інформативних індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання, які дають змогу здійснювати експрес-діагностику її рівня, диференціювати підходи до фінансового убезпечення та комплексно оцінювати формування і стан основного капіталу, забезпеченість і оборотність оборотних коштів, тривалість фінансових циклів, рентабельність і ефективність використання власного капіталу, рівень фінансової автономії, заборгованості та платоспроможності, що забезпечило можливість оперативної та обґрунтованої оцінки рівня фінансової безпеки, підвищило порівнюваність результатів аналізу та створило інформаційну основу для прийняття управлінських рішень щодо вибору й коригування стратегії фінансового убезпечення суб'єктів господарювання, а в перспективі – для формування системи постійного моніторингу фінансової безпеки, підвищення якості стратегічного фінансового планування та зниження рівня управлінських ризиків в умовах економічної нестабільності (с. 256–267).

До результатів дисертації, що заслуговують на увагу, належить обґрунтування наукового підходу до децентралізованого енергозабезпечення суб'єктів аграрного сектору як складової фінансової безпеки, у межах якого ідентифіковано ключові групи заінтересованих сторін, визначено пріоритетні напрями розвитку проєктів у сфері відновлюваних джерел енергії, окреслено можливі джерела фінансування та узагальнено інвестиційні потреби, а також запропоновано коопераційні механізми консолідації ресурсів для підвищення ефективності енергетичних проєктів (с. 380–394). Запропонований підхід створює практичні передумови для зниження енергетичних ризиків і витрат аграрних підприємств, диверсифікації джерел енергопостачання та підвищення їх фінансової стійкості, а також забезпечує можливість більш обґрунтованого планування інвестицій і координації дій заінтересованих сторін у реалізації проєктів у сфері відновлюваних джерел енергії.

З метою посилення фінансового убезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектору у дисертації здійснено систематизацію та визначено напрями розвитку інструментів врегулювання конфліктних ситуацій із виокремленням зовнішніх і внутрішніх складових: перші орієнтовані на вдосконалення правового та інституційного середовища, розвиток інфраструктури, ринку землі, «зеленої» енергетики й конкуренції, систем моніторингу та кризового

реагування, а другі – на підвищення якості корпоративного управління, цифровізацію, модернізацію бізнес-моделей, раціоналізацію бізнес-процесів, розвиток управлінських функцій і комунікацій та інноваційну активність, що створює підґрунтя для системного зниження конфліктогенності середовища та підвищення адаптивності аграрних підприємств до дестабілізаційних впливів і в перспективі забезпечує зростання їх фінансової стійкості, інвестиційної привабливості та довгострокової конкурентоспроможності (с. 315–316, с. 354–355).

Певним рівнем наукової новизни відзначається теоретико-прикладна розробка Біляк Юлії Вікторівни, яка передбачає напрями усунення загроз фінансовій безпеці, зумовлених майновими конфліктами та рейдерськими посяганнями, що охоплюють упровадження практичних заходів протидії рейдерству в дорожніх картах розвитку, розширення антирейдерських ініціатив у законодавстві шляхом удосконалення процедур реєстрації та перереєстрації документів і запровадження механізмів блокування повторних реєстраційних дій після подання скарги, забезпечення інтеграції електронних реєстрів і автоматизації технічних процесів, зокрема через створення системи виявлення ризикових операцій, нормативне закріплення поняття «рейдерство» та розвиток статистичного обліку таких випадків, а також формування електронного кабінету власника для фізичних і юридичних осіб із багаторівневою системою верифікації на основі сучасних цифрових технологій, що в сукупності спрямовано на зниження рейдерських ризиків, підвищення рівня захисту майнових прав і зміцнення фінансової безпеки аграрних суб’єктів господарювання (с. 367–370).

Авторкою концептуально обґрунтовано доцільність диференційованого підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки суб’єктів господарювання залежно від обраної стратегії фінансування (агресивної, консервативної або компромісної), у межах чого сформовано методологічні засади такої оцінки з виокремленням специфічних критеріїв та визначено напрями її вдосконалення, що дало змогу підвищити точність і порівнюваність результатів оцінювання та забезпечити обґрунтованість управлінських рішень у сфері фінансового убезпечення і в перспективі створює підґрунтя для формування адаптивних

стратегій фінансування та розвитку системи моніторингу фінансової безпеки в умовах зростання економічної невизначеності (с. 125–129).

З метою нарощування потенціалу фінансового убезпечення суб'єктів господарювання Біляк Юлією Вікторівною сформовано засади управлінського впливу, спрямовані на нейтралізацію негативного впливу зовнішніх ризиків, зниження дії внутрішніх загроз, підвищення адаптивності, гнучкості та спроможності до сприйняття змін і інновацій, а також на вдосконалення управлінських функцій у сфері організації фінансової діяльності, фінансового планування, внутрішнього аудиту, аналізу та контролю, посилення фінансової прозорості й розвитку взаємодії з партнерами, контрагентами та державою, що забезпечує підвищення стійкості функціонування підприємств в умовах економічних конфліктів (с. 161–164).

Для підвищення результативності фінансового убезпечення аграрних суб'єктів господарювання у дисертації сформовано підходи до побудови відповідних механізмів, диференційовані за їх змістом, цілями, завданнями, використовуваними ресурсами, методами, інструментами та процедурами реалізації, які орієнтовані на один із трьох базових форматів: одноосібний (із використанням власних ресурсів підприємства або із залученням зовнішніх коштів на власний ризик), інтеграційний (на основі об'єднання ресурсів і зусиль двох і більше суб'єктів господарювання) та преференційний (із використанням державної підтримки або ресурсів територіальних громад), що забезпечує можливість адаптації інструментів фінансового убезпечення до різних умов функціонування та ресурсних обмежень підприємств (с. 93–95, с. 96–97, с. 99–105).

Одним із пунктів наукової новизни дисертації є розкриття природи впливу економічних конфліктів на процеси залучення та розміщення капіталу і формування фінансової стійкості, що дає змогу раціоналізувати моделі фінансової безпеки та обґрунтувати напрями вдосконалення фінансової поведінки аграрних суб'єктів господарювання і в перспективі формує методологічну основу для розроблення адаптивних стратегій управління капіталом та інструментів фінансового убезпечення в умовах економічних конфліктів (с. 80–89, с. 115–116, с. 133–134, с. 282, 284, 286).

Отримані в дисертації наукові результати є достовірними з огляду на опрацювання та критичне переосмислення значного масиву вітчизняних і зарубіжних наукових підходів і обґрунтування власної концепції формування системи фінансового убезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів, використання репрезентативних статистичних та аналітичних даних при дослідженні фінансового стану і результативності діяльності аграрних підприємств, а також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення фінансової стійкості, платоспроможності та ефективності управління фінансовими ризиками в умовах підвищеної невизначеності.

4. Теоретична і методологічна цінність, практична значущість результатів дисертаційної роботи. Теоретична і методологічна цінність дисертації Біляк Юлії Вікторівни полягає в тому, що в роботі розвинуто теоретичні засади фінансового убезпечення суб'єктів господарювання шляхом його трактування як комплексного управлінського процесу, що інтегрує ідентифікацію, оцінювання та моніторинг фінансових загроз, спричинених економічними конфліктами, удосконалено концептуальний апарат дослідження економічних конфліктів, зокрема запропоновано їх багаторівневу систематизацію, що поглиблює розуміння природи, причин і наслідків їх впливу на фінансову безпеку аграрних суб'єктів, сформовано методологічні підходи до оцінювання фінансової безпеки, які враховують варіативність фінансових стратегій, поєднання фінансових і нефінансових індикаторів, а також необхідність адаптивності та раннього попередження загроз, розвинено методичні засади аналізу економічних конфліктів на основі поєднання індуктивного підходу, Case Study, сценарного моделювання, стрес-тестування та експертних оцінок, що забезпечує глибину, комплексність і контекстуальність дослідження, обґрунтовано наукові підходи до моделювання фінансової поведінки суб'єктів господарювання залежно від обраного критерію фінансового убезпечення (ефективність, фінансова стійкість, ліквідність), що розширює теорію фінансового менеджменту в умовах конфліктного середовища, поглиблено теоретичні положення щодо механізмів фінансового убезпечення – одноосібного, інтеграційного, преференційного – та їх ролі у забезпеченні стійкості функціонування аграрних підприємств, сформовано концепцію стратегічних пріоритетів фінансової безпеки, які диференційовано

на перманентні та тимчасові залежно від динаміки зовнішнього середовища та поширення економічних конфліктів.

Практична цінність отриманих результатів полягає в розробленні практичних рекомендацій щодо формування системи фінансового убезпечення аграрних підприємств, включаючи алгоритми ідентифікації загроз, вибору фінансової стратегії та реалізації управлінських рішень, у запропонуванні інструментарію діагностики рівня фінансової безпеки на основі 13 найбільш інформативних індикаторів, що може бути використаний для експрес-оцінювання та моніторингу стану підприємств, у генеруванні регресійних моделей для оцінювання впливу факторів на ключові критерії фінансового убезпечення, які можуть застосовуватися у практиці фінансового планування та аналізу, в обґрунтуванні підходів до раціоналізації фінансової поведінки підприємств в умовах економічних конфліктів, що дозволяє підвищити ефективність управління капіталом, ліквідністю та фінансовою стійкістю, в запропонованому комплексі заходів із врегулювання економічних конфліктів, у тому числі щодо мінімізації впливу асиметричної конкуренції, удосконалення взаємодії з контрагентами та підвищення фінансової прозорості, в розробленні практичні рекомендації щодо протидії рейдерству, включаючи вдосконалення реєстраційних процедур, цифровізацію контролю та впровадження інструментів попередження незаконних дій, в обґрунтуванні механізму впровадження децентралізованого енергозабезпечення на основі відновлюваних джерел енергії та створення енергетичних кооперативів, що сприяє зміцненню фінансової та енергетичної безпеки, в запропонованих напрямах удосконалення державної політики та інституційного середовища, зокрема у сфері регулювання земельних відносин, розвитку інфраструктури, антимонопольної політики та підтримки аграрного бізнесу

5. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях. Основні результати дисертації опубліковано в 48 наукових працях, з яких 4 статті у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 30 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 14 тез наукових доповідей.

6. Ідентичність змісту реферату та дисертації. Змістове наповнення реферату повною мірою відображає основні положення дисертації Біляк Юлії Вікторівни. У рефераті висвітлено всі результати наукової новизни, отримані в процесі дослідження фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, сучасного фінансово-економічного та економіко-статистичного інструментарію, зокрема методів регресійного та кластерного аналізу. Результати дослідження, отримані вперше, розвинуті та удосконалені, висновки за результатами дисертації, є підсумком критичного переосмислення напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених, ідентично відображають в рефераті напрацювання дисертації.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та практичними рекомендаціями, які представлені здобувачкою для прилюдного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела.

У роботі відсутнє привласнення чужих ідей та прикладних розробок, результатів або слів без оформлення належного цитування. Аналіз реферату, матеріалів дисертації та публікацій свідчить про відсутність фабрикації, фальсифікації, фальсифікації. Дисертація Біляк Юлії Вікторівни має високий рівень унікальності представлених розробок авторки і складає 96,29 %, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Поряд з результатами досліджень, які становлять цінність для теорії та методології фінансової безпеки в умовах економічних конфліктів, у дисертації мають місце певні суперечливі моменти. Такими суперечливими моментами є:

1. З огляду на посилення процесів виникнення економічних конфліктів та збільшення їхнього впливу на усі сфери діяльності господарюючих суб'єктів аграрного сектору економіки України, передусім, на фінансову безпеку, доволі спірним виглядає обмеженість визначеними десятьма групами конфліктів у авторській систематизації (рис. 1.5, с. 81). Наукові результати дослідження значно посилилися б у разі, якщо до сукупності найбільш впливових

економічних конфліктів авторка віднесла б також інституційні конфлікти в межах територіальних громад (зокрема конфлікти між аграрними підприємствами та територіальними громадами щодо розподілу податкових надходжень та щодо соціальної відповідальності бізнесу), страхові та ризикові конфлікти (зокрема конфлікти між агровиробниками та страховими компаніями через форс-мажорні обставини). Водночас доцільно було б розширити групу 3, вказавши конфлікти в ланцюгах створення доданої вартості (зокрема між виробниками та переробниками, з торговельними мережами, через розподіл доданої вартості та використання моделей вертикальної інтеграції). Ці конфлікти варто було б дослідити більш глибоко.

2. Досить схвально можна розцінити пропозиції автора щодо удосконалення методичного інструментарію визначення потенціалу фінансового убезпечення суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів (підрозділ 2.3, с. 161). Водночас, варто було більше уваги приділити вивченню сутності потенціалу фінансового убезпечення, форм і механізмів його досягнення, ролі в ефективній діяльності господарюючих суб'єктів. Особливу увагу слід було звернути на послаблення чинників виникнення та посилення внутрішніх загроз формування потенціалу фінансового убезпечення.

3. У досліджені значну увагу авторка приділила діагностиці фінансової безпеки суб'єктів господарювання та оцінюванню впливу економічних конфліктів на її динаміку. Особливо схвально можна оцінити результати дослідження впливу конкурентних конфліктів. Тут було абсолютно виправдано використано прийом із вивченням груп аграрних господарюючих суб'єктів залежно від їх розмірів (підрозділ 3.2). Однак, на нашу думку, використання цього ж прийому при вивчені залежності фінансового убезпечення від економічних конфліктів, що виникають у процесах залучення та розміщення капіталу (підрозділ 3.3), може видатися досить спірним, адже обґрунтуванню доцільності його використання у дисертації не приділено достатньо уваги.

4. У процесі дисертаційного дослідження було обраховано багатофакторні моделі кореляційно-регресійного зв'язку щодо оцінювання фінансової стійкості, ефективності господарювання та ліквідності (формули 4.1–4.3, с. 280–286). Однак не всі фактори, внесені до складу моделей, виявилися значимими. Хоча

їх включення до моделей підвищувало прогностичну цінність останніх, не знижуючи адекватність, варто було більше уваги приділити теоретичному та економічному обґрунтуванню доцільності такого включення, у тому числі при поясненні результатів отриманої регресійної статистики (відповідно по табл. 4.10–4.18, с. 280–285).

5. У роботі запропоновано шляхи усунення загроз фінансовій безпеці, що виникають внаслідок майнових конфліктів власності через здійснення рейдерських атак (підрозділ 5.2, с. 367–369). В цілому позитивно оцінюючи такі новації авторки, мусимо зауважити, що результати дослідження значно збагатилися б у разі більш детального розкриття пропозицій щодо забезпечення взаємодії електронних ресурсів реєстрів між собою та автоматизації технічних процесів, а також щодо формування електронного кабінету власності для фізичних і юридичних осіб.

9. Загальна оцінка дисертації. Дисертація Біляк Юлії Вікторівни на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів» є завершеним комплексним науковим дослідженням, у межах якого отримано нові обґрунтовані наукові результати, сукупність яких дає підстави стверджувати про розв'язання важливої наукової проблеми, пов'язаної з розробленням теоретико-методологічних засад і практичних інструментів зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів. В дисертації запропоновано, доведено та обґрунтовано вирішення важливої наукової проблеми забезпечення посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів.

Тема дисертаційного дослідження є своєчасною та актуальною. Дисертація виконана на належному науковому рівні, а одержані результати відзначаються науковою новизною та суттєвою практичною значущістю. Усі заявлені положення наукової новизни та наукові результати, що виносяться на захист, належним чином аргументовані, є достовірними та повною мірою відображені як у тексті дисертації, так і в рефераті. Загалом робота повністю відповідає заявленій тематиці. Структура та зміст роботи відповідають установленим вимогам і забезпечують досягнення мети дослідження шляхом послідовного розв'язання визначених завдань. Опубліковані наукові праці повністю

розкривають основні положення новизни, результати та висновки дисертації, а їх кількісні та якісні характеристики відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. За змістом реферат коректно відображає основні положення дисертації.

Дисертація не містить фальсифікації, фабрикації, її перевірка на унікальність довела високий рівень унікальності тексту, що становить 96,29 % і підтверджує відсутність використання положень кандидатської дисертації Біляк Юлії Вікторівни.

Таким чином, на підставі аналізу дисертації, реферату та публікацій Біляк Юлії Вікторівни відповідає науковій спеціальності 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит», діючим вимогам до кваліфікаційних робіт, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук згідно з Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її авторка Біляк Юлія Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Опонент
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця,
доктор економічних наук,
професор **Ірина ЖУРАВЛЬОВА**

ХНЕУ ім.С.Кузнеця
№02071211
ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР